

سواد انقلابی از منظر حضرت امام و مقام معظم رهبری
(مفهوم سازی تا سنجش پذیری)

فرهنگ کدخدایی، اسمعیل کاوسی،^۱ جعفر حسین پور،^۲
مصطفی حیدری هراتمه،^۳ محسن عامری شهرابی^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۱۳

چکیده:

سواد انقلابی و نهادینه کردن ارزش‌های انقلابی در بین نسل جوان می‌تواند این نسل را که در عصر جهانی شدن ارتباطات به سر می‌برد، از غرق شدن در ارزش‌های بیهوده جوامع غربی نجات دهد. از اینرو پژوهش حاضر به بررسی شاخص‌های سواد انقلابی از منظر حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری پرداخته تا با مفهوم‌سازی و سنجش‌پذیری ابعاد آن، بتواند نسل سوم و چهارم انقلاب اسلامی را در برابر چالش‌های جهانی شدن و سواد انقلابی و استفاده از فرصت‌ها و تهدیدهای بوجود آمده، یاری رساند. پژوهش حاضر با رویکرد کیفی، در دو مرحله تحلیل مضمون و مصاحبه نیمه ساختاریافته به روش میدانی انجام شده است. بدین منظور با احصای ۳۵ سخنرانی مستقیم حضرت آیت‌الله خامنه‌ای و یک پیام به مناسبت اولین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (ره) و بررسی وصایای امام خمینی (ره) پیرامون سواد انقلابی، تحلیل قالب مضامین فرمایشات ایشان و کدگذاری مضامینی که در ابتدا در میان این سخنرانی‌ها ناپیدا بودند، استخراج و مورد تحلیل قرار گرفتند. تحلیل شبکه‌ی موجود از شاخص‌های بدست آمده ما را به الگویی رساند که منبای سؤالات اولیه مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته را شکل داده است. براین اساس، در دو زیرمجموعه به تبیین یافته‌های حاصل از مصاحبه نیمه ساختاریافته با خبرگان و صاحب‌نظران آگاه در زمینه‌ی سواد انقلابی پرداخته شده است. جمع‌آوری داده‌های حاصل در این زمینه متج به استخراج ۲۳ مضمون برای تبیین سواد انقلابی شده است که متناسب با آن محقق به بررسی وضع موجود سواد انقلابی در جامعه و ارائه‌ی مدل پیشنهادی برای اشاعه‌ی آن پرداخته است.

واژگان اصلی: سواد انقلابی، امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری، نسل سوم و چهارم انقلاب.

۱. دانشجوی دکتری، گروه مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲. استاد گروه مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

ekavously@gmail.com

۳. دانشیار گروه علوم ارتباطات، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران

۴. استادیار گروه اقتصاد و مدیریت، واحد نراق، دانشگاه آزاد اسلامی، نراق، ایران

۵. استادیار گروه مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران و استقرار نظام جمهوری اسلامی از جمله موضوعاتی است که از زوایای مختلف و در چهارچوب نظریات و الگوهای گوناگون مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته است. محوریت اصلی بیشتر تحقیقات، پردازش و تحلیل علل و عوامل دخیل در شکل‌گیری انقلاب بوده است. خلا تحقیقاتی که در این بین هست، توجه نکردن به مسئله تداوم انقلاب اسلامی و تحلیل علل و عوامل و ارائه نظریه‌ای مبنی بر دخالت در آن است (بشریه، ۱۳۸۲، ۱۲۷).

این در حالیست که ما امروز در جامعه‌مان نیاز مبرم داریم به اینکه آرمان‌ها را مدام تکرار کنیم، مدام بگوییم، مدام روی آن کار کنیم، مدام مطالبه کنیم. این مطالبه‌گری خیلی چیز خوبی است. مطالبه‌گری آرمان‌ها از آن چیزهایی است که از آن نباید دست برداشت. اگر چنانچه این حجم عظیم و وسیع تهاجم به افکار عمومی از سوی ضد انقلاب با این مطالبه‌گری‌ها مواجه نشود، قطعاً ویرانگری خواهد کرد. یادآوری آرمان‌ها، مطرح کردن آرمان‌ها، خواستن آرمان‌ها، طلبکاری نسبت به تحقق این آرمان‌ها یک سدی است در مقابل تخریب افکار عمومی و فضاهای نخبگانی که متأسفانه روی فضاهای نخبگانی هم دارند کار می‌کنند و فضاهای مدیریتی؛ که در مواردی هم متأسفانه بی‌تأثیر نبوده. اینجا یک لشکری از جوان‌های مؤمن و انقلابی لازم است که وارد میدان بشوند، مطالبه کنند آرمان‌ها را و خودشان کمک کنند به تحقق این آرمان‌ها، که البته اینکه حالا چه جوری کمک کنند، جای بحث دارد؛ بنابراین، احتیاج است به یادآوری این آرمان‌ها با همان زبان ویژه جوان مؤمن انقلابی که از خصوصیاتش صراحت است، از خصوصیاتش شجاعت در گفتار است؛ اینکه شجاعانه حرف خودش را بزند. امروز نسبتاً همین جور هم بوده؛ ما احساس کردیم یک انگیزه‌ی شجاعانه‌ای وجود دارد برای اینکه بگویند یک چیزهایی را. اگرچه من بعضی حرف‌ها را قبول ندارم اما شجاعت را قبول دارم؛ این احساس روحیه‌ی تهاجم را در جوان دانشجو و جوان انقلابی، من کاملاً قبول دارم. بایستی این ارزش‌ها به صورت صریح، هوشیارانه، دائماً مطالبه بشود از سوی جوان پای کار (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷).

از سوی دیگر، در چیدمان اندیشه‌ی اسلامی، انسان تراز، یک انسان ایمانی است و یکی از مولفه‌های مهم انسان ایمانی، انقلابی بودن و مجاهد بودن اوست. اولین مولفه مهم در حرکت سالم انقلابی (بدون لحاظ ترتیب تقدم و تاخر) عبارت از این است که مومن انقلابی در تمام اقداماتش، احساس مبارزه می‌کند. این معنادار نیست که انسان حس مجاهدت داشته باشد اما در

مقابل خودش، دشمن یا مانع نبیند (احمد غفاری، ۱۳۹۵، ص ۶۵).

لزوم مبارزه‌ی انقلابی، داشتن سواد انقلابی است. سواد انقلابی چگونگی حفظ عملکرد پایداری و ماندگاری انقلاب است. سواد انقلابی شامل محتوا، نگرش و شناخت‌های فردی، اجتماعی، دینی و سازمانی است که باید درک شود تا منجر به ماندگاری انقلاب اسلامی ایران شود. نیروهای اجتماعی در هر انقلابی شامل رهبران نهضت، شخصیت‌های حاکمیت، احزاب، طبقات، اقشار و مدیران نظام است، که در تحولات انقلابی و سیاسی نقش دارند. وضعیت و کیفیت نیروهای اجتماعی در پیروزی، تداوم، حفظ، بی‌ثباتی و ثبات، تحقق و یا عدم تحقق اهداف و آرمان‌ها نقش محوری دارند (عامری و همکاران، ۱۳۹۹، صص ۵-۴).

در این راستا محققینی چون، عامری و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی به طراحی الگوی مفهومی سواد انقلابی اسلامی برای مدیران دولتی در منظومه فکری امام (ره) پرداخته‌اند. نتایج حاصل از این پژوهش توصیفی-اکتشافی منجر به استخراج ۶ عامل، بصیرت انقلابی، ایمان انقلابیو تعالی‌گرایی به عنوان عامل محوری، معنوی‌گرایی، خودسازی، آخرت‌گرایی و اسلام‌گرایی به عنوان عوامل زمینه‌ساز و روحیه‌ی انقلابی، عزم راسخ، انسجام انقلابی و تعهد انقلابی به عنوان عوامل راهبردی شده است. همچنین، توجه به بیانات حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری، شاخص‌ها و ویژگی‌های انقلابی‌گری و انقلابی‌بودن به عنوان مؤلفه‌های انقلابی‌بودن با عنوان پروژه پیمایشی «سواد انقلابی» دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی توسط پژوهشکده علوم اجتماعی و انقلاب معاونت فرهنگی دانشجویی دانشگاه آزاد اسلامی برای سال ۱۳۹۷ به عنوان یک مطالعه اکتشافی در دو بخش کیفی و کمی تعریف که بخش کیفی آن اجرایی شده است.

با توجه به اهمیت آشنایی نسل‌های سوم و چهارم انقلاب با آرمان‌های انقلاب، به منظور ماندگاری و تداوم اهداف انقلاب، محقق با توجه به پیشینه‌ی تحقیقاتی اندک در خصوص بهره‌گیری از توانایی خاص با نام سواد انقلابی در تداوم مسیر حرکتی، بر آنست که به مفهوم‌سازی و سنجش‌پذیری سواد انقلابی از منظر حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری به عنوان رهبران کبیر انقلاب اسلامی و بنیانگذار و هدایت‌کننده انقلاب به منظور ارائه مدل مناسب آموزش و اشاعه‌ی سواد انقلابی در جامعه ایرانی اسلامی و ارائه توصیه‌ها و راهکارهایی به نسل جدید انقلاب در راستای تداوم اهداف انقلاب بپردازد.

اهداف و سوالات پژوهش

با توجه به اهمیت موضوع سواد انقلابی و بسط و گسترش شاخص‌های آن در نسل‌های جدید انقلاب، پژوهش حاضر با هدف ارائه الگوی سواد انقلابی از منظر حضرت امام و مقام معظم رهبری، به دنبال پاسخگویی به سوالات ذیل است.

۱. ابعاد و مولفه‌های سواد انقلابی در جامعه اسلامی ایرانی شامل چه مواردی می‌باشد؟

۲. وضع موجود سواد انقلابی در ایران اسلامی چگونه می‌باشد؟

۳. مدل مناسب آموزش و اشاعه‌ی سواد انقلابی در جامعه ایرانی اسلامی، کدام است؟

۴. آیا مدل پیشنهادی از اعتبار لازم برخوردار است؟

از آنجا که این تحقیق از نوع کیفی است و در این نوع از تحقیقات در مورد نتایج و پاسخ‌ها پیش‌بینی صورت نمی‌گیرد، سوالات کلی مطرح شده است و جمع‌آوری داده و تجزیه و تحلیل آن‌ها از طریق توصیف رویدادها و منتج از موضوعات اصلی است.

مبانی نظری پژوهش

سواد

تعاریفی که درباره سواد و باسوادی ارائه شده است از دو دیدگاه متفاوت ریشه می‌گیرد: یکی دیدگاه سنتی که منظور از سواد را توانایی خواندن و نوشتن و محاسبه کردن می‌داند و بیشتر در کشورهای جهان سوم مطرح است که خواستار ریشه‌کن کردن بیسوادی به صورت ضربتی است. دیدگاه دیگر منظور از سواد را توانایی و آمادگی افراد برای مشارکت در سرنوشت خود و پیشرفت و توسعه‌ی جامعه ارزیابی می‌کند (میرجلیلی، ۱۳۸۵، ص ۱۱).

سواد انقلابی

سواد انقلاب اسلامی را می‌توان ترکیبی از اصطلاح انقلاب اسلامی و سواد دانست. قرارگیری واژه سواد در کنار انقلاب اسلامی بدین معناست که کنش‌های انقلاب اسلامی را به نوعی توانش وابسته سازد که مانند دیگر سوادها قابل اکتساب است؛ بنابراین واژه سواد می‌تواند نشان از توان رشد و مهارت‌های پیش نیاز رفتارهای انقلاب اسلامی باشد. اگرچه هیچ‌گونه شواهدی در ادبیات انقلاب دال بر ارائه الگوی سواد انقلاب اسلامی و نظریاتی درباره‌ی آن نیست به نظر می‌رسد سواد انقلاب اسلامی را می‌توان مجموعه‌ای از مهارت‌ها، نگرش‌ها و دانش‌های الزم به

منظور درک و فهم شناخت و پایداری در امتداد انقلاب نامید(عامری، ۱۳۹۸، ص ۴۵).
 شاخص‌ها و ویژگی‌های انقلابی‌گری و انقلابی بودن از دیدگاه مقام معظم رهبری
 شاخص‌ها و ویژگی‌های انقلابی‌گری از دیدگاه مقام معظم رهبری شامل:

- ۱- ایستادگی و ثبات در اصول انقلاب اسلامی
- ۲- پاسداری و پایبندی به ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی،
- ۳- پایبندی به رفتار و گفتار امام و ایستادگی در برابر تحریف خط امام(ره)،
- ۴- پاکدستی و ساده‌زیستی و اجتناب از اشرافی‌گری،
- ۵- تدین و پایبندی به تکلیف شرعی خدمت خالصانه و بدون منت و عدالت‌خواهی.

از دیگر شاخص‌های انقلابی‌گری از منظر مقام معظم رهبری، آزادگی و دفاع از مظلومان عالم، استکبارستیزی و ایستادگی قاطع مقابل کفر، نفاق و طمع‌ورزی و سلطه بیگانگان، مرزبندی شفاف با دشمنان دین و انقلاب، دفاع از اقتدار و امنیت ملی، اعتماد به مردم، صداقت و وفاداری، شجاعت در اقدام و آمادگی برای ایثار و از خودگذشتگی، برخورداری از سلامت اخلاقی و فکری، مبارزه واقعی با فقر، فساد و تبعیض است.

همچنین در زمینه‌ی انقلابی بودن و انقلابی ماندن، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر انقلاب اسلامی در مراسم بیست و هفتمین سالگرد امام خمینی رحمه‌الله فرمودند: «انقلاب مال همه است، انقلاب یک شط جاری است... و همه می‌توانند انقلابی باشند... همه انقلابی باشند تا بتوانیم این راه دستیابی به اهداف انقلاب را با موفقیت پیش برویم». ایشان پنج شاخص انقلابی‌گری را به شرح زیر متذکر شدند:

- پایبندی به مبانی و ارزش‌های اساسی اسلام و انقلاب: بنده در سال گذشته در همین جلسه راجع به مبانی امام صحبت کردم. مبانی اساسی ما آن‌هاست... اگر این پایبندی وجود داشت، حرکت، حرکت مستمر و مستقیم خواهد بود. در تندباد حوادث این حرکت تغییر پیدا نمی‌کند... نقطه‌ی مقابل این پایبندی، عمل‌گرایی افراطی است. یعنی هر روزی به یک طرف رفتن، هر حادثه‌ای انسان را به یک طرف کشاندن.

- هدف‌گیری آرمان‌های انقلاب و همت بلند برای رسیدن به آن‌ها: بعضی سعی می‌کنند جامعه و جوان‌های ما را دچار ناامیدی کنند. بگویند آقا فایده ندارد! نمی‌شود! نمی‌رسیم!... شاخص دوم این است که هرگز منصرف نشویم از رسیدن به آن اهداف بلند و آرمان‌های بلند. تسلیم نشویم

در مقابل فشارها.

- پابندی به استقلال کشور: استقلال سیاسی معنایش این است که ما در زمینه‌ی سیاسی فریب دشمن را نخوریم... استقلال فرهنگی که از همه مهم‌تر است در این است که سبک زندگی را سبک زندگی اسلامی ایرانی انتخاب نکنیم... استقلال اقتصادی هضم نشدن درهاضمه‌ی اقتصاد جامعه جهانی است.

- حساسیت در برابر دشمن و نقشه دشمن و عدم تبعیت از آن: باید دشمن را شناخت، نقشه‌ی او را فهمید، از تبعیت دشمن سر باز زد؛ این شاخص چهارم، این عدم تبعیت را قرآن، جهاد کبیر نام نهاده است.

- تقوای دینی و سیاسی: این که ما عرض کردیم که باید به آرمان‌ها پابند بود، اسلام این‌ها را از ما خواسته است. یک تکلیف دینی است و رعایت آن تقوای دینی است. تقوای سیاسی هم همراه همین است؛ تقوای سیاسی یعنی انسان از لغزشگاه‌هایی که دشمن می‌تواند از آن استفاده بکند، پرهیز بکند.

انقلابی‌گری عامل موفقیت و دوری از انقلاب عامل شکست است. علاوه بر ارزشمند بودن انقلابی‌گری به‌عنوان یک ارزش و یک آرمان، باید توجه داشت که انقلابی‌گری عامل موفقیت و پیروزی ملت ایران نیز بوده و هست. رهبر معظم انقلاب در این زمینه متذکر شدند: «بعد از رحلت امام، ما هرجا انقلابی عمل کردیم پیش رفتیم و هرجا از انقلابی‌گری و حرکت جهادی غفلت کردیم، عقب ماندیم و ناکام شدیم؛ این یک واقعیتی است. بنده در این سال‌ها خودم مسؤول بودم؛ اگر تقصیری در این مطلب باشد، متوجه این حقیر هم هست؛ هرجا انقلابی بودیم، جهادی حرکت کردیم، بر روی آن ریل حرکت کردیم، پیش رفتیم؛ هرجا کوتاهی کردیم و غفلت کردیم، عقب ماندیم. می‌توانیم برسیم به شرط این که انقلابی حرکت کنیم و انقلابی پیش برویم (آزاد ارملی و غفاری، ۱۳۸۳، ص ۷۶).

شاخص های انقلابی بودن و انقلابی ماندن از منظر امام خمینی (ره):

۱. حقایق و منطقی بودن مواضع: مواضع سیاسی و شعارهای انقلابی امام خمینی (ره) در هر مقطعی، برخاسته از متن نیاز جامعه و کاملاً مستدل و قابل قبول بود. در اتخاذ این مواضع، آنچه برای امام (ره) مهم بود، مبانی مسلم شرعی در چارچوب مستدل و منطقی آن مواضع و شعارها

بود، نه ملاحظات محافظه کارانه یا رادیکال مآب. نخبگان جامعه نمی توانستند در برابر استدلال-های محکم، شفاف و مبتنی بر بدیهیات عینی، نقض یا نقصی بر آن وارد سازند. وجدان عمومی جامعه و توده مردم هم منطقی بودن این مواضع و درستی آن را تشخیص می داد. همانگونه که در برابر استراتژی مبارزه مسلحانه برخی گروه‌ها که برخاسته از تحلیل‌های سطحی و انگیزه‌های غیرمنطقی و احساساتی بود، امام(ره)، از هرگونه تأثیری خودداری ورزید و هیچگاه تحت تأثیر توصیه‌ها و فشارهای حامیان آنان قرار نگرفت. دریافت عمومی جامعه نیز از موضع‌گیری‌ها و روش سیاسی امام(ره) چنین بود که این مواضع، پخته، جدی، منطقی، مبتنی بر استدلال، دور از هیاهو زدگی و جوزدگی و کاملاً منطبق با نیاز و مصلحت عمومی انقلاب و جامعه و همچنین متکی بر اصول، مبانی و ارزش‌های اسلامی است (حسینی، ۱۳۹۰).

۲. صداقت و خلوص سیاسی: آنچه امام(ره) را از دیگران جدا می ساخت و حتی برای کسانی هم که با مشی ایشان موافق نبودند نیز احترام و تحسین به همراه داشت، خلوص سیاسی و عدم شائبه‌های قدرت طلبانه در ایشان بود. اساساً فضای بینشی امام(ره) درباره مقوله سیاست، با آنچه در ذهن و دل بسیاری از فعالان برجسته و مشهور سیاسی وجود داشت، متفاوت بود. انگیزه‌ی امام از ورود در عرصه سیاست و برعهده گرفتن مسئولیت و رهبری یک انقلاب بزرگ، تنها انجام تکلیف الهی بود. همین انگیزه نیز بسیاری از آفات و آسیب‌هایی را که تهدیدگر رهبران جنبش‌ها و نهضت‌های مردمی است را رفع می کرد (حسینی، ۱۳۹۰، ص ۳۹).

۳. قاطعیت و استواری در رفتار سیاسی: نتیجه‌ی طبیعی منطقی بودن مواضع و تصمیمات و نیز تکلیف‌مداری، استواری و ایستادگی برای رسیدن به اهداف و تحقق برنامه‌هاست. امام خمینی(ره)، در مقاطع حساس و سرنوشت‌سازی به خصوص در دوران اوج‌گیری و شتاب انقلاب بر سر راه انقلاب قرار می گرفت و با استواری و قاطعیت آنچه را تشخیص داده بود، بی-پروا و شجاعانه دنبال می کرد و از آنجا که متکی بر پشتوانه قوی ایمان و انگیزه الهی بود، هرگز دچار سستی و تردید نمی شد. در شرایطی که برخی گروه‌ها و جریان‌های سیاسی، با تغییر روش‌های رژیم شاه یا عقب‌نشینی‌های تاکتیکی و یا تهدیدهای خارجی، به پیدا کردن راه‌های میانی و مذاکره و مصالحه با عوامل رژیم رضایت می دادند، نهیب و هشدار قاطعانه امام بود که مردم را به حرکت در می آورد و راه را باز می کرد. نمونه‌های بارزی از این استحکام و قاطعیت وجود دارد که تحلیل و بررسی موشکافانه هر کدام با توجه به همه شرایط و واقعیات

آن دوران انسان را به شگفتی وا می‌دارد.

۴. ارائه طرح برای آینده: پس از اوج‌گیری نهضت روحانیت و قیام ۱۷ خرداد ۱۳۷۱ و در شرایطی که نیروهای انقلابی و مبارز، ضرورت تحولی اساسی در جامعه را احساس می‌کردند، یکی از مهم‌ترین دغدغه‌ها به چالش کشیده شدن هر طرحی برای مبارزه بود. در این میان نظریه سیاسی امام خمینی (ره) در سال ۱۳۷۰ مخفیانه منتشر شد و خلاء طرح جایگزین را پر کرد. این کتاب که "ولایت فقیه یا حکومت اسلامی" نام داشت در قالب مطالب درس‌های امام در نجف اشرف بود و اندیشه‌ی استوار نظام سیاسی اسلام را القاء می‌کرد. اهمیت انتشار این کتاب در آن زمان برای جهت‌دار کردن مبارزه و برانگیختن مباحث تحقیقاتی و علمی پیرامون چگونگی تشکیل یک حکومت دینی، با توجه به اقتضائات زمان و تجربه‌های بشری، و قابل عمل نشان دادن این هدف و نیز تشدید و تقویت انگیزه‌های اسلامی مبارزه، انکارناپذیر است (خوش‌منش، ۱۳۷۹، ص ۹۰).

روش‌شناسی پژوهش

در این تحقیق با توجه به هدف و ماهیت پژوهش از روش پژوهش ترکیبی یا آمیخته از طریق تلفیق روش‌های کیفی و کمی استفاده شده است. در پژوهش ترکیبی، طرح اکتشافی را از همه برجسته‌تر می‌دانند و بیان می‌کنند که در طرح آمیخته‌ی اکتشافی، پژوهشگر درصدد زمینه‌یابی درباره موقعیت نامعین بوده و به بررسی فرآیند (شامل یک توالی از فعالیت‌ها) می‌پردازد. برای این منظور ابتدا به گردآوری داده‌های کیفی می‌پردازد و سپس داده‌های کمی گردآوری می‌شوند. در این نوع طرح به داده‌های کیفی اهمیت بیشتری داده می‌شود. در این طرح، پژوهشگر ابتدا از لحاظ کیفی موضوع پژوهش را با شرکت‌کنندگان محدود بررسی کرده و سپس برمبنای یافته‌های کیفی نسبت به ساخت ابزار مورد نظر اقدام می‌نماید.

بر این اساس، پژوهش حاضر در دو مرحله تحلیل مضمون و مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام شده است و این برخاسته از الزاماتی است که نوع پژوهش، سؤال‌ها و نظریه مورد استفاده به وجود آورده است. روش تحلیل مضمون، جزء تحقیقات کیفی و روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است.

در مورد روش مصاحبه نیمه ساختاریافته، مارشال و راسمن^۱ می‌گویند: این استراتژی جمع‌آوری اطلاعات به دلیل آن که امکان کسب اطلاعات در آن بالا است و همچنین حضور در مکان و تبادل نظر دوجانبه و احساس راحتی مصاحبه شونده‌گان، در پژوهش‌های کیفی کاربرد فراوانی دارد. مهم‌ترین امتیاز روش مصاحبه نیمه ساختاریافته غنای جزئیاتی است که از آن به دست می‌آید. مصاحبه‌ی نیمه ساختار یافته مصاحبه‌ای است که در آن، سؤالات مصاحبه از قبل مشخص می‌شود و از تمام پاسخ‌دهندگان، پرسش‌های مشابه پرسیده می‌شود؛ اما آن‌ها آزادند که پاسخ خود را به هر طریقی که می‌خواهند پاسخ دهند. البته در راهنمای مصاحبه جزئیات مصاحبه، شیوه بیان و ترتیب آن‌ها ذکر نمی‌شود. این موارد در طی فرایند مصاحبه تعیین می‌شوند (دادگران، ۱۳۷۷، ص ۱۷۰).

با توجه به مطالب فوق و از آن جا که در این پژوهش هدف اصلی ارائه نظریه سواد انقلابی است و به منظور بررسی عمیق و شناخت بیشتر موضوع در این زمینه و همین طور شناخت عوامل مؤثر بر آن‌ها، علاوه بر مبانی نظری از مصاحبه برای درک بیشتر استفاده خواهد شد، سپس از رویکردهای کمی برای تأیید نتایج کیفی بهره‌گیری شده است. از این مدل زمانی استفاده می‌شود که مرحله کیفی اولیه با هدف شناسایی متغیرهای اصلی، تدوین سیستم طبقه‌بندی و یا تدوین یک نظریه جدید انجام شده است و در مرحله کمی ثانویه این نتایج به صورت دقیق تر ارزیابی یا مطالعه می‌شوند.

همچنین پژوهش حاضر از حیث بعد محیط، از نوع میدانی ست که در مقطع زمانی تحقیق انجام شده است.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های مرحله تحلیل مضمون سخنان آیت الله خامنه‌ای

پس از جمع‌آوری، تحلیل شبکه‌ای مضامین و کدگذاری داده‌های ۳۵ سخنرانی مستقیم آیت الله خامنه‌ای و یک پیام به مناسبت اولین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (ره) و وصایای امام (ره)، انبوهی از کدهای اولیه به دست آمد که با توجه به تکرار شماری از آن‌ها و هم پوشانی

¹ - Marshal & Rasman

این داده‌ها، مضامین اصلی این فرمایشات به صورت کل به جزء در قالب جداولی طبقه‌بندی شد. شایان ذکر است که مضامین و محورهای این جداول، زیر شاخه‌ها و مضمون‌های فرعی متعددی را نیز شامل می‌شوند.

جدول ۱: شمایی کلی از ۳۶ فرمایشات آیت الله خامنه‌ای پیرامون انقلاب و امام خمینی (ره)

بیانات در تاریخ ۶۸/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۶۹/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۷۰/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۷۱/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۷۲/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۷۳/۱۴/۳
بیانات در تاریخ ۷۴/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۷۵/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۷۶/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۷۷/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۷۸/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۷۹/۳/۱۴
بیانات در تاریخ ۸۰/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۸۱/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۸۲/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۸۳/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۸۴/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۸۵/۳/۱۴
بیانات در تاریخ ۸۶/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۸۷/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۸۸/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۸۹/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۹۰/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۹۱/۳/۱۴
بیانات در تاریخ ۹۲/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۹۳/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۹۴/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۹۵/۳/۱۴	بیانات در تاریخ ۹۱/۱۰/۱۹	پیام سالگرد ارتحال ۶۹/۱۰/۳
بیانات در تاریخ ۸۶/۱/۱	بیانات در تاریخ ۹۰/۵/۲	بیانات در تاریخ ۷۸/۸/۲۴	بیانات در تاریخ ۷۶/۹/۴	بیانات در تاریخ ۸۹/۱۰/۲۴	بیانات در تاریخ ۹۳/۱۰/۳

احصاء مفاهیم و ظهور مقوله‌ها

با توجه به روش تحلیل مضمون که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است، به یافته‌های ذیل در خصوص مولفه‌های اصلی سواد انقلابی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای دست پیدا کرده‌ایم که در جدول زیر در قالب محورهای کلی و مصادیق فرمایشات ایشان به صورت مختصر آمده است:

جدول ۲: شناسه‌گذاری ابعاد و مولفه‌های سواد انقلابی

مولفه های اصلی سواد انقلابی	نقل و قول
<p>صیانت از نهضت انقلاب اسلامی</p>	<p>ختم سخن آن است که دوران ده ساله‌ی حیات مبارک امام خمینی (ره)، الگو و نمونه‌ی حیات جامعه‌ی انقلابی ماست و خطوط اصلی انقلاب، همان است که امام ترسیم فرموده است. امام اصول انقلاب و چارچوب‌ها را آن چنان مستحکم و دقیق و روشن ترسیم کرد تا جریان‌های مسئله عالم نتوانند این انقلاب را مثل بقیه‌ی تحولات سیاسی در هاضمه‌ی فرهنگی خود هضم کنند و از بین ببرند. هنر بزرگ امام بزرگوار ما این بود که چارچوب محکمی را برای این انقلاب به وجود آورد. شعار نه شرقی، نه غربی، جمهوری اسلامی، یا شعار استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی که تعالیم امام و اشاره انگشت ایشان در دهان مردم انداخت، معنایش این بود که این انقلاب متکی به اصول ثابت و مستحکمی است که نه به اصول سوسیالیسم اردوگاه آن روز شرق ارتباطی دارد، نه به اصول سرمایه‌داری لیبرال اردوگاه غرب. امام ما برای حیات دوباره‌ی اسلام، درست همان راهی را پیمود که رسول معظم (ص) پیموده بود؛ یعنی راه انقلاب را. در انقلاب، اصل بر حرکت است؛ حرکتی هدف‌دار، سنجیده، پیوسته، خستگی‌ناپذیر و سرشار از ایمان و اخلاق. نهضت اسلامی در ایران به رهبری منجی بزرگ دوران، حضرت امام خمینی (ره)، به پیروی از شیوه‌ی نبی اعظم و رسول خاتم و قله‌ی آفرینش عالم و آدم، حضرت محمد مصطفی (ص) در قالب یک انقلاب تمام عیار ظاهر شد و این طبیعت انقلاب است که اگر بر پایه‌ای درست و منطقی استوار باشد.</p>
<p>حرکت به سوی معنویت‌گرایی</p>	<p>حقیقت اول که کسی منکر آن نیست و هیچ منصفی نمی‌تواند آن را انکار کند، این است که امام بزرگوار ما به اسلام و مسلمین قوت و عزت بخشید. دشمنان اسلام، اسلام را ضعیف می‌خواستند. آن‌ها تلاش کرده بودند تا اسلام را از صحنه‌ی عمل، بلکه از ذهن ملت‌های مسلمان چه برسد به غیر آن‌ها خارج کنند؛ متأسفانه تا حدود زیادی هم موفق شده بودند. در این سیاست پلید، حکومت‌های فاسد و وابسته، با استکبار و شبکه‌ی جهانی دشمنان اسلام هماهنگی کامل داشتند.</p>
<p>اسلام خواهی</p>	<p>اولین و اصلی‌ترین نقطه در مبانی امام و نظرات امام، داشتن سواد انقلابی مستلزم مسئله‌ی اسلام ناب محمدی است؛ یعنی اسلام ظلم ستیز، اسلام عدالت‌خواه، اسلام مجاهد، اسلام طرفدار محرومان، اسلام مدافع حقوق پابرهنگان و رنج دیدگان و مستضعفان.</p>
<p>هویت‌سازی و هویت بخشی</p>	<p>در حقیقت امام بزرگوار ما در این نهضت عظیمی که در کشورمان و در جهان اسلام به وجود آوردند، دو پرچم را بلند کردند و برافراشته نگاه داشتند: یک پرچم عبارت است از پرچم احیاء اسلام؛ به عرصه آوردن این قدرت عظیم و لایتناهی. پرچم دوم، پرچم عزت و</p>

<p>سربلندی ایران و ایرانی.</p>	
<p>کسی که سواد انقلابی داشته باشد، قطعاً از خط امام(ره) عدول نخواهد کرد. چالش درونی برای ملت ما عبارت است از اینکه روحیه و جهت نهضت امام بزرگوار را از نظر دور بداریم و فراموش کنیم و آن را از دست بدهیم این بزرگ‌ترین خطر است. در شناخت دشمنان اشتباه کنیم؛ در شناخت دوستان اشتباه کنیم؛ جبهه‌ی دشمن و دوست را با هم مخلوط کنیم، نفهمیم دشمن کیست؛ دوست کیست؛ یا در شناخت دشمن اصلی و فرعی اشتباه بکنیم، این هم خطر است. خطر بزرگ برای کشور ما جدا شدن از مردم است؛ جدا شدن از ارزش‌های اسلامی است؛ جدا شدن از خط مبارک امام است؛ این‌ها برای کشور ما خطر است. امام با آن حرکت خود، ما را در جاده ای قرار داد که باید در این جاده پیش بروی. هرگونه توقف در این جاده، ما را به عقب گرد می‌رساند. ملتی که از حقیقت عزت برخوردار شده است و در جاده‌ی پیشرفت قرار گرفته است.</p>	<p>عدم انحراف از خط امام</p>
<p>من آنچه نیاز امروز می‌دانم، ایستادگی بر اصول انقلاب در درجه‌ی اول است. اصول انقلاب هم همان چیزهایی است که در وصیت‌نامه و بیانات امام وجود دارد؛ این‌ها پایه‌ها و ستون‌های انقلاب است. آنچه در اختیار ملت ایران و در معرض دید و فکر ملت‌ها در سراسر عالم است، ساخته و پرداخته‌ی آن دست توانا است. ما برای اینکه راه را درست برویم، باید نقشه معمار را بدانیم. امام بزرگوار ما، مجسمه‌ای از ارزش‌های انقلاب ما بود. ما امروز درباره‌ی امام بزرگوارمان باید عرض کنیم که او اسلام انقلابی مجسم، اسلام ناب مجسم در زندگی و اخلاق و احساسات و تصمیم‌گیری‌ها و نیز فانی برای خدا بود. خدای متعال هم به او پاداش داد. کاری که به دست این بزرگوار در این دوران انجام گرفت، کاری بی‌نظیر بود. بعد از کار پیامبران اولوالعزم، کسی چنین حرکت عظیمی انجام ن داده بود. من امروز مایلم یک نکته را در باب انقلابمان و در باب تأثیر عمل این عبد صالح خدا، به ملت ایران و به ملت‌های مسلمان عالم و به همه‌ی کسانی که در سطح جهان، نامی از انقلاب ما و از امام خمینی (ره) بزرگ ما شنیده اند، بگویم. با انقلاب اسلامی در ایران و با تشکیل نظام اسلامی در این نقطه‌ی از عالم و با مبارزات طولانی که ملت ما پشت سر رهبر عظیم الشانش، برای حفاظت از انقلاب و اسلام انجام داد، عصر جدیدی با خصوصیتی متمایز با دوران قبل، در عالم به وجود آمد. این عصر و این دوران جدید را باید دوران امام خمینی (ره) نامید.</p>	<p>درس آموزی از امام و مکتب امام</p>
<p>کسی که سواد انقلابی داشته باشد راه امام(ره) را ادامه می‌دهد. راه امام، راه ایمان و راه عدالت و راه پیشرفت مادی و راه عزت است. نکته‌ی چهارم در بُعد مسائل داخلی کشور؛ امام طرفدار جدی حمایت از محرومان و مستضعفان بود؛ امام نابرابری اقتصادی را با شدت و حدت رد می‌کرد؛ اشرافی‌گری را با تلخی رد می‌کرد؛ به معنای واقعی کلمه امام طرفدار عدالت اجتماعی بود؛ طرفداری از مستضعفان شاید یکی از پر تکرارترین مطالبی است که امام بزرگوار ما در بیاناتشان گفتند؛ این یکی از خطوط روشن</p>	<p>اصل عدالت اجتماعی</p>

امام است. در دنیا هر جا که ندای عدالت‌خواهی بلند شده است، این انقلاب آن جا را با خود و از خود و متناسب با خود یافته است و با حق جویان و عدالت خواهان عالم، همراهی کرده است. بسیاری از عدالت خواهان، آزادی خواهان و مبارزان با ظلم و تبعیض در شرق و غرب و قاره‌های پنجگانه عالم، می‌گویند: ما از انقلاب شما این درس را آموختیم و راست می‌گویند. این هم یک پیام است، پیام عدالت‌خواهی. امام حقایق فراموش شده اسلام را احیا کرد، عدالت‌خواهی اسلام را سر دست بلند کرد، ضدیت اسلام را با تبعیض و اختلاف طبقاتی و اشرافیت‌ها، علنی کرد. آخرین نکته که به عنوان شاخصه مکتب سیاسی امام عرض می‌کنم، مسأله عدالت اجتماعی است.

در جواب سوال اول که اجزا و مولفه های سواد انقلابی در جامعه اسلامی ایرانی شامل چه مواردی می‌باشند؟، بر اساس فرمایشات و متن سخنرانی مقام معظم رهبری و تحلیل سخنان حضرت امام خمینی (ره)، ۷ مولفه‌ی سواد انقلابی از نظر ایشان: صیانت از نهضت انقلاب اسلامی، حرکت به سوی معنویت‌گرایی، اسلام خواهی، هویت سازی و هویت بخشی، عدم انحراف از خط امام، درس آموزی از امام و مکتب امام و اصل عدالت اجتماعی می‌باشند.

وضع موجود سواد انقلابی در ایران اسلامی چگونه می باشد؟

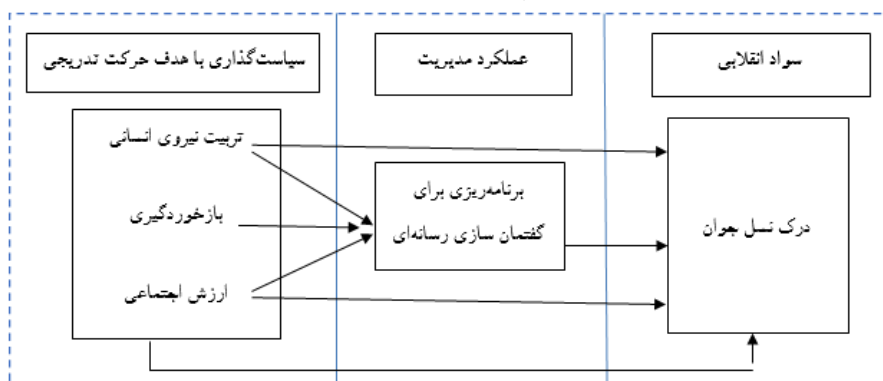
یکی از شاخص‌ها و اهداف مهم توسعه در یک جامعه، افزایش میزان باسوادی آن است، تغییر در این عامل، نتایج و آثار دیگری را به دنبال دارد، زیرا نیازها و حوایج یک فرد تحصیل‌کرده و باسواد با یک نفر بی‌سواد تفاوت دارد. علاوه بر این، اثر متقابل مؤلفه سواد بر محیط پیرامون کاملاً مشهود است. تغییر ذائقه‌های افراد باسواد در یک جامعه در حال تحول، نوع برداشت از مسایل سیاسی - اجتماعی، نحوه تصمیم‌گیری رجوع به مرجع تصمیم و... را دستکاری کرده و فرد قایل بر حقوق شهروندی می‌شود. افراد باسواد ضمن آنکه احساس استقلال بیشتری نموده، حس مشارکت‌جویی فراوانی در مسایل پیرامونی خود دارند و قاعدتاً با نگاه انتقادی به مسایل می‌نگرند.

مدل مناسب آموزش و اشاعه سواد انقلابی در جامعه ایرانی اسلامی کدام است؟

در این مرحله که به آن کدگذاری محوری گفته می‌شود، محقق یکی از مقوله‌ها را انتخاب کرده و آن را تحت عنوان پدیده‌ی محوری در مرکز فرآیند تحقیق، مورد کاوش قرار داده و ارتباط

سایر مقوله‌ها را با آن مشخص می‌کند. این روش کدگذاری که اصطلاحاً به آن مدل پارادایم^۱ کدگذاری محوری گفته می‌شود توسط استراوس و کوربین (۱۹۹۴)، ارائه شده است و به ای دلیل محوری گفته می‌شود که کدگذاری حول محور یکی از مقوله‌ها انجام می‌شود.

شکل ۱: الگوی پارادایم در کدگذاری محوری (محقق ساخته)



بررسی اعتبار مدل پیشنهادی

جمع‌آوری داده‌ها از 35 سخنرانی مستقیم آیت‌الله خامنه‌ای پیرامون سواد انقلابی و بررسی وصایای امام خمینی (ره) در این زمینه تعداد زیادی از کدهای اولیه به دست آمد که با تحلیل مضامین طبقه‌بندی شده و طی فرایند تجمیع و تلخیص کدهای مشابه و مترادف، به ۲۳ مضمون کلی تحت عناوین زیر رسیده شد:

۱. دفاع از اقتدار و امنیت ملی
۲. پابندی و پاسداری نسبت به ارزش‌ها و آرمان‌ها
۳. پابندی به رفتار و گفتار امام
۴. ساده‌زیستی و اجتناب از اشرافی‌گری
۵. عدالت‌خواهی، آزادگی و دفاع از مظلومان عالم
۶. تقوای فردی و جمعی
۷. بصیرت دینی و سیاسی

¹ - (axial) coding paradigm

² -Korbin & Steravs

۸. تدین و پابندی به تکلیف شرعی
۹. خدمت خالصانه و بدون منت
۱۰. استکبار ستیزی و ایستادگی قاطع در مقابل کفر، نفاق، طمع و سلطه
۱۱. ایستادگی و ثبات در اصول انقلاب اسلامی
۱۲. مرزبندی شفاف با دشمنان دین و انقلاب
۱۳. اعتماد به مردم، صداقت و وفاداری
۱۴. عدم اجازه دخالت اجانب در مقدرات کشور
۱۵. داشتن باور و اعتماد به نفس و نفی خودباختگی
۱۶. پاکدستی
۱۷. بر خورداری از سلامت اخلاقی و فکری
۱۸. مبارزه واقعی با فقر، فساد و تبعیض
۱۹. قانون‌پذیری و عمل به قانون
۲۰. حفظ حدود و ثغور (عدم وجود هرج و مرج)
۲۱. وحدت
۲۲. داشتن روحیه استقلال طلبی و نداشتن وابستگی
۲۳. دفاع از محرومان و مستضعفان

که در ادامه با توجه به مدل پیشنهادی به تحلیل و بسط مقوله‌ها و زیرمقوله‌های استنتاجی مدل می‌پردازیم.

جدول ۳: عوامل علی سیاست‌گذاری با هدف حرکت تدریجی

مقوله	زیرمقوله
تربیت نیروی انسانی	- تربیت و جذب نیروی انسانی مجرب انقلابی و دغدغه‌مند برای طراحی و اجرای استراتژی محتوایی. - ایجاد سازوکار رفتاری بر مبنای دروس و اصول اخلاقی امام خمینی (ره) برای کارکنان سیما. - نیاز به متخصصان فلسفه، عرفان، فقه، سیاست، جامعه‌شناس و سیاست برای مشاوره و نظارت کیفی برنامه‌های تخصص محور پیرامون موضوع امام.
بازخوردگیری	- ارزیابی مستمر معانی و برداشت‌های موجود از برخی تصاویری که از امام خمینی (ره) در رسانه‌ها منعکس می‌شود. - ارتباط با گروه‌های متخصص در حوزه امام‌شناسی پیرامون برنامه‌های تولید شده.

<p>-ارزیابی تخصصی از جریان‌ات مختلف فکری، اجتماعی و سیاسی به صورت جزء به جزء برای ارائه تحلیل کلان.</p> <p>- سنجش افکار عمومی درون سازمانی به منظور بازایی مسائل مرتب با امام خمینی (ره) به منظور ارائه راه کارهای مناسب به مدیریت.</p> <p>-تعامل بیش از پیش با خانواده امام و میراث داران ایشان.</p> <p>-پوشش تبلیغی تبیینی ساختمان‌ها و فضاهای عمومی سیما در گرامیداشت ایام و مناسبت‌های ویژه مرتب با امام خمینی (ره) نظیر ۱۴ خرداد، دهه فجر و....</p> <p>-تولید اپلیکیشن‌های متنوع در فضای اجتماعی با موضوع امام خمینی (ره) و بهره‌گیری از این ظرفیت مغفول.</p>	
<p>-ارزش‌ها و هنجارهای گروه‌های مرجع با ارزش‌ها و هنجارهای کلی نظام اجتماعی همخوانی و تطابق داشته باشد</p> <p>- مشروعیت نظام اجتماعی بالا رفته و از شدت مسائلی چون بحران هویت، ناهنجاری‌های اجتماعی و شکاف ارزشی نسل‌ها کاسته شود.</p> <p>- افزایش مقبولیت و مشروعیت گروه‌های مرجع ارزشی در نزد نسل جوان</p>	<p>ارزش اجتماعی</p>

در مقوله مدیریت، از کارکردهای عمده رسانه‌های جدید برای گفتمان‌سازی رسانه‌ای، قدرت-بخشی به جوانان در شکل‌دهی یا حفظ خرده-فرهنگ‌های خویش و جبران کردن برخی محدودیت‌هایی است که حوزه عمومی بر برخی از سبک‌های فراغتی جوانان اعمال می‌کند. اینترنت با درنوردیدن مرزهای طبقاتی و جنسیتی، فضای تعاملات سنتی جوانان در خانواده‌ها را تغییر داده است. ارتباطات جوانها را وسعت بخشیده و قدرت آنها را افزایش می‌دهد. جوانان در فضای مجازی می‌توانند امکان شکسته شدن سلسله مراتب در روابط قدرت را تجربه کنند. تکنولوژی جدید اطلاعاتی و ارتباطی بویژه اینترنت و موبایل عاملیت کاربران را می‌تواند تغییر دهد و دخالت آنها در فرآیند ساخته شدن هویت خویش را تشدید می‌کند. در فضای مجازی جوانان به راحتی می‌توانند به واسطه مزایایی هم چون ناشناس ماندن که فضای مجازی تا حدودی در اختیار آنها قرار می‌دهد، هم کنجکاوی‌ها و ماجراجویی‌های خود را تأمین کنند و هم از نظارت و کنترل مستقیم خانواده‌ها دور مانند. با این حال این تأثیرات فرهنگی در بستر روابط اجتماعی و شرایط ساختاری جامعه عمل می‌کنند و انعکاس دهنده روابط قدرت و شرایط دنیای واقعی هستند. رسانه‌های نو اگر چه مرزبندی‌های جنسیتی و طبقاتی و در مجموع روابط قدرت را تا حدودی کم‌رنگ می‌سازند، همچنان امتدادی از روابط در فضای غیر مجازی

هستند. با توجه به موارد ذکر شده، این نسل در اثر جهانی شدن و فن‌آوری اطلاعات در معرض اطلاعات است. این اطلاعات اگر با تربیت و سواد انقلابی همراه نشود در جوان قدرت ایجاد می‌کند، بدون اینکه تربیت ایجاد کند. به همین دلیل قهرمانان دروغین و کاذب ایجاد می‌کند که این قهرمانان کاذب، بر زیست اخلاقی جامعه تأثیر می‌گذارند. آدم‌هایی که خیلی می‌دانند، اما خیلی فرهیخته و تربیت شده نیستند. این نوع آدم‌ها در اقشار مختلف دیده می‌شوند و به شدت بر جامعه تأثیر می‌گذارند. وقتی علم و دین در کنار هم نمی‌نشینند، جامعه اخلاقی نمی‌شود، وقتی جامعه اخلاقی نشد تأثیر منفی فزاینده‌ای دارد (زیرا) ضد اخلاق، ضد اخلاق تولید می‌کند.

مدیریت رسانه‌ای در قالب اولویت منافع انقلاب بر منافع فردی و کوشش و تلاش بی‌وقفه در جهت شناساندن اهداف انقلاب به نسل‌های جدید می‌تواند در شکل‌دهی هویتی و فرهنگی جوانان راهگشا باشد. جوان به خصوص در دوران بلوغ که مرحله شکل‌گیری هویت اوست و همواره به دنبال کشف ارزش‌ها و درونی کردن آنها می‌باشد با اینترنت و حجم گسترده اطلاعات مواجه می‌شود و ناچار است که در این دنیای مجازی، هویت خویش را از طریق جستجو پیدا کند و بدینسان ممکن است برخی و شاید تعداد زیادی از نوجوانان راه را در اینترنت گم کنند و دوران هویت‌یابی خویش را بیش از پیش با بحران سپری کنند.

از سوی دیگر، گاهی برخی از ویژگی‌های شخصیتی مانند سن، تحصیلات، محل سکونت و حتی جنسیت در اینترنت از بین می‌رود و به عنوان نمونه بسیاری از افرادی که در اتاق‌های چت مشغول گفت‌وگو با یکدیگر می‌باشند با مشخصاتی غیر واقعی ظاهر شده و از زبان شخصیتی دروغین که از خود ساخته‌اند و آن را به مخاطب یا مخاطبان خود معرفی کرده‌اند، صحبت می‌کنند و با این حال، همین شخصیت‌های ناشناس تأثیرات مختلفی بر یکدیگر دارند (اسمیت، ۱۹۹۸، ص ۵۶).

با توجه به موارد فوق، دسترسی گسترده جوانان به ابزارهای تکنولوژیکی، آنان را قادر می‌سازد تا با سایر همفکرانشان جماعت تشکیل دهند و از طریق امکاناتی چون ایمیل، وبلاگ و ... به تبادل اطلاعات بپردازند. همچنین امکان مقایسه و تحلیل اطلاعات را برای جوانان بوجود می‌آورد و موجب بالا رفتن قدرت نقادی و نگاه عمیق‌تر به مسائل پیرامونی را فراهم می‌نماید. این نوع پایگاه‌ها (رسانه‌ها) به مخاطبان خود فرصت می‌دهند تا از تبعیت کورکورانه فاصله

گرفته و در دراز مدت به خرد-تقدانه روی آورند. شهروندان برخوردار از سواد رسانه ای، در برابر هجوم اطلاعات رسانه‌ای، آسیب پذیری کمتری دارند زیرا پیام‌هایی را که به منظور تاثیرگذاری بر آنها طراحی و ارسال شده در سطوح مختلف مورد شناسایی قرار می‌دهند و قادر خواهند بود خودمختاری بیشتری در مواجهه با پیام‌های رسانه‌ای داشته باشند. از جمله اهداف آموزش سواد رسانه‌ای کمک به شهروندان عصر جهانی در جهت :

۱- افزایش شناخت شهروندان از پیام‌های رسانه‌ای که دریافت می‌کنند.

۲- تشویق شهروندان به گزیده‌تر عمل کردن در انتخاب رسانه‌ها.

۳- کمک به شهروندان در جهت رمزگشایی محیط رسانه‌ای پیرامون خود.

۴- افزایش توان داوری و قضاوت شهروندان به منظور شناسایی مزایا و معایب یک پیام.

۵- تقویت دیدگاه انتقادی شهروندان نسبت به رسانه‌ها به منظور پربارتر کردن محیط زندگی که پیامدهای چنین آموزشی می‌تواند کمک به شهروندان در پاس داشت حقیقت، استقلال عمل فردی، تقویت رشد شخصیتی فرد، برقراری ارتباطی تعاملی، دو سویه و توأم با لذت با رسانه‌ها باشد.

در مقوله سواد انقلابی به عنوان عامل محوری و درک نسل جوان از این عامل، اگر در کنار همبستگی جوانان با هم، بعه آنان القا شود که انقلاب برای تمام امور راه حلی گذاشته و به هیچ میلی بی‌توجه نبوده است، می‌توان از این طریق در جهت ترویج سواد انقلابی و اخلاقیات و روحیه انقلابی کوشید. امروزه اخراج دختران محجبه از دانشگاه‌های غربی همه را کنجکاو کرده که حجاب چه آسیبی به ساختار جامعه غرب می‌زند که با آن مقابله می‌کنند؟ و این خود یک فرصت برای جوانان انقلابی است که نشان دهند که غرب از ورود اسلام به جوامع خود می‌ترسد و هویت شکل گرفته از فرهنگ انقلابی و دینی را مانع رسیدن به اهداف خود می‌داند.

در واقع یک جوان انقلابی که پایبندی به رفتار و گفتار امام خمینی (ره) رهبر با اقتدار ملی ایران اسلامی را سرلوحه برنامه خود قرار دهد، می‌تواند در هر بُعد زمان و مکانی که قرار دارد به ترویج عقاید راسخ خویش ادامه دهد.

دیگر فرصت جهانی شدن را می‌توان در بیداری اسلامی، سواد انقلابی و افزایش منابع هویتی جدید دانست که منجر به شکل‌گیری هویت مقاومت و برنامه دار جوانان در برابر تهاجم همه جانبه گفتمان لیبرال غرب می‌گردد. هویت مقاومت در بعد تمایزگرایی، باعث برجسته‌شدن

زنجیره‌های هم‌ارزی و اشتراک میان جوانان شده و تمایزات میان آنان را کاهش می‌دهد و وحدت و انسجام هویتی ایجاد می‌نماید. در بعد سلطه‌ستیزی، با توجه به خصوصیت ظلم‌ستیز و عدالت‌طلبانه جوانان، باعث حضور گسترده آنان در میدان عمل و مبارزه می‌گردد. در بعد استمرار هویتی، جوانان فرصت مقاومت بر اصول و سنت‌های خود را در برابر گم‌گشتگی حاصل از نوگرایی می‌یابند و این امر مانع از انزوای فرهنگی آنان می‌شود. هویت برنامه‌دار از دل هویت مقاومت به دست می‌آید که در حوزه گفتمان‌گونگی دست به انتخاب عناصر ودال‌های شناور مناسب زده و با تبدیل آنها به «وقته»، مفاهیم گفتمانی را شکل می‌دهد و نظام معنایی خود را می‌سازد. جوانان مسلمان در فرصت ایجاد شده توسط جهانی شدن، هویت برنامه‌دار خود را با ابتناء بر ویژگی‌های گفتمان اسلامی طراحی می‌نمایند.

همچنین سواد انقلابی، قدرت نقّادی در میان جوانان را افزایش داده و زمینه‌های مرزبندی شفاف با دشمنان دین و انقلاب برای با هم زیستن میان آنان ایجاد نموده و فرصتی برای آموزش‌های مجازی مهیا کرده و قدرت انتخاب را در میان جوانان افزایش می‌دهد (سجادی، ۱۳۸۳، ص ۹).

بنابراین جوانی که سواد انقلابی داشته باشد می‌تواند خود را با ارزش‌های واقعی و دینی جامعه خویش منطبق سازد. داشتن روحیه استقلال‌طلبی و نداشتن وابستگی که در وصایای حضرت امام خمینی (ره) و بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی به کرّار از آن یاد شده است، می‌تواند زمینه‌ساز پذیرش مقبولیت و مشروعیت در بین جامعه و هم‌نسل‌های خویش گردد. با بررسی‌های انجام گرفته در بین جوانان، عوامل زیادی که که از آنها نام برده شد باعث شکاف جوان امروز و عقاید انقلابی می‌تواند باشد، که اگر در دانشگاه‌ها، تجمع‌های فرهنگی سواد انقلابی به طور دقیق و موشکافانه معرفی شود، چه بسا منجر به تحولی عظیم در بین نسل سوم و جوان امروزی انقلاب شود.

بحث و جمع‌بندی

انقلاب‌ها یکی از نادرترین رخداد‌های اجتماعی به شمار می‌آیند، اما همواره انقلاب‌ها و عناصر سازنده‌ی آنها در معرض تغییر و تحول هستند. در حوزه‌ی انقلاب‌ها و مانایی آنها تاکنون تحقیقات زیادی انجام گرفته است. اما آنچه مهم است شناسایی شاخص‌های سواد انقلابی و

حرکت در مسیر انقلاب است (عامری و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۲۳). توجهی ویژه مقام معظم رهبری و تأکیدات فراوان ایشان در سخنرانی‌های متعدد برای مولفه‌های سواد انقلابی و انقلابی-گری و نیز وصایای امام (ره)، محقق را بر آن داشت تا به مفهوم‌سازی و سنجش‌پذیری سواد انقلابی به عنوان یکی از نیازها و رهنمون‌های حرکتی نسل‌های جدید انقلاب بپردازد.

این که امام امت مرتب تأکید می‌فرمودند که نگذارید انقلاب به دست ناهلان و لیبرال‌ها بیفتد، به این خاطر بود کسی که اندیشه و تفکر لیبرالی داشته باشد به دنبال تحول خواهی بر اساس مبانی دینی و انقلابی نیست.

کسی که سبک زندگی اش بر پایه اندیشه و افکار اومانیستی و لیبرالیستی و سکولاریستی باشد، نمی‌تواند بر اساس آموزه‌های اسلامی و انقلابی، فردی تحول خواه باشد، چرا که برای او بیشتر منافع و لذات شخصی بر پایه سبک زندگی دنیایی و رویکرد مصرف‌گرایی اهمیت دارد. بنابراین در بین جوانان بایست بدنبال نهادینه سازی سواد انقلابی با زیرمجموعه‌ها، خواسته‌های مردم باشیم.

یکی از مهم‌ترین اصولی که لازم است در فرآیند تعیین و تولید پیام در مدیریت سواد انقلابی در پیرو خط امام خمینی (ره) موردنظر باشد، تناسب پیام با مخاطب هدف است. لزوم این اصل از تفاوت بین انسان‌ها ناشی می‌شود. چرا که تفاوت بین انسان‌ها مخصوصاً در ارتباط با این موضوع حساس، باعث شده است مبلغان انقلابی بر اساس این تفاوت‌ها با گروه‌های مختلفی از مخاطبان هدف خود روبه‌رو باشند که همین امر، ضرورت برنامه‌سازی و تولید سخنان امام خمینی (ره) متناسب با گروه‌های مختلف مخاطبان و ارسال پیام‌های متناسب با هر گروه را توجیه می‌کند.

با در نظر گرفتن فرصت‌ها و چالش‌های جهانی شدن و نقاط ضعف و قوت نسل جوان، تقویت سواد انقلابی و بینش دینی جوانان در کنار شناساندن فرهنگ غرب به آنان از جمله راهکارهایی است که بر پایه فرمایشات مقام معظم رهبری، همچون سنگری نفوذ ناپذیر می‌تواند جوانان را در برابر بمباران فرهنگی دشمن محافظت نماید. بررسی سیر تاریخی و مبانی و اصول فکری حاکم بر فرهنگ و تمدن غرب نیز می‌تواند موجبات آشنایی و آگاهی نسل جوان را از تحولات جهان پیرامون دشمن‌شناسی، حفظ هویت دینی و ملی و بهره‌گیری از دست‌آوردهای مثبت و تجارب غرب و در نهایت برخورد منطقی و به دور از افراط و تفریط با این فرهنگ را

به دنبال داشته باشد.

از سوی دیگر، درونی کردن ارزش‌های اصیل انقلابی، دینی و اسلامی از طریق فرهنگ‌سازی و اصلاح فرآیند انتقال ارزش‌ها و هنجارها به نسل جدید یکی از دیگر راه‌های جلوگیری از گسترش تأثیرات جهانی شدن بر هویت نسل جدید می‌باشد. «دورکیم و پارسونز» در پاسخ به این سوال که چرا اعضای یک جامعه ارزش‌های آن را می‌پذیرند و به هنجارهای آن گردن می‌نهند؟ می‌گویند دلیل این امر آن است که افراد، آن هنجارها و ارزش‌ها را درونی می‌کنند و از این طریق آن ارزش‌ها و هنجارها جزو اعتقادات درونی، امتیازات شخصی و انتظارات افراد از یکدیگر می‌شود (تاجیک، ۱۳۸۲، ص ۱۲۵).

ارزش‌ها و هنجارهای ملی تعیین کننده، «بایدها» و «نبایدها»ی ایستاری (نرماتیو) یک جامعه هستند و عمدتاً از منابع دینی - ایدئولوژیک اخذ می‌گردند. بنابراین، هر گونه شکاف ارزشی - هنجاری میان حال و گذشته، «باید و نباید»های متفاوتی را فراروی نسل‌های مختلف قرار داده و گسلی ژرف را میان آنان موجب می‌شود. لذا اصلاح فرآیند انتقال ارزش‌ها و هنجارها به نسل جدید، جهت جلوگیری از تأثیرات جهانی شدن ضروری به نظر می‌رسد.

۳ دیگر راهکار تاکید شده در بیانات معظم له معرفی الگوها و اسطوره‌های معنوی و اخلاقی است.

جوانان بخشی از هویت خویش را در پیروی از الگوها و اسطوره‌ها می‌یابند، وجود یک رابطه سیال و پایدار اطمینان بخش میان آحاد مردم و گروه‌های مرجع می‌تواند تضمین کننده وفاق و اتصال نسلی باشد. چنانچه نسل جوان ایرانی در شرایط پر تلاطم و بحرانی خود، بتواند به انگیزه‌ها و انگیزه‌های گروه‌های مرجع سنتی خود اعتماد نماید، جامعه ما می‌تواند از بروز یک شکاف نسلی ژرف و توفنده مصون بماند چنانچه نسل سوم الگوهایش (الگوهای عملی) را از درون نسل قبلی انتخاب نکند، به سراغ الگوهای دیگر می‌رود، در این صورت مفاهیم بین نسلی قطع می‌شود.

به همین منظور عرضه الگوهای مرجع ارزشی متناسب با مقتضیات زمانی (عصر جهانی شدن) در چارچوب ارزش‌های انقلابی، دینی و اسلامی می‌تواند از گرایش افراد و خصوصاً نسل جوان به الگوهای مرجع غربی جلوگیری بعمل آورد.

¹ -Parsons & Dorkim

پیشنهادها

۱- با توجه به اهمیت و نقش آموزش سواد رسانه‌ای به شهروندان، باید نهادی متولی شکل‌گیری، نظارت و هدایت آموزش‌های شهروندی در کشورمان شود. این نهاد می‌تواند شورای عالی آموزش و پرورش یا شورای عالی انقلاب فرهنگی باشد که با همکاری کمیته‌های آموزش و پرورش در قوه مقننه یا در سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی و با بهره‌گیری از صاحب‌نظران تعلیم و تربیت و متخصصان علوم اجتماعی، منشور آموزش سواد رسانه‌ای تدوین گردد. البته در تحقق این منظور بهره‌گیری از تجربه‌های جهانی به ویژه کشورهای صاحب اندوخته‌های گران قدر از جمله کانادا می‌تواند سودمند باشد.

۲- توسعه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کشورمان بستگی به حضور فعال شهروندانی آگاه و صاحب توانمندی‌های علمی و مهارت‌های لازم برای توفیق در زندگی فردی و اجتماعی دارد. لازم است برای تربیت چنین شهروندانی در برنامه‌های درسی کلیه مدارس از دوره ابتدایی تا پایان تحصیلات دانشگاهی، نقش آموزش سواد رسانه‌ای و تربیت شهروندی برای زندگی در عصر جهانی پر رنگ‌تر شود. متولیان این گونه آموزش‌ها و قانون‌گذاران ضمانت مالی و اجرایی آن را با تصویب قوانین را هم سازند.

۳- نظر به این که تربیت شهروندی یک کوشش و وظیفه ملی تلقی می‌شود و دستیابی به اهداف آن مستلزم برنامه‌ریزی دقیق و تدون رویکردها و راهبردهای تازه و نوآورانه بسیاری است، شاید بتوان در سال‌های آینده به این مقصد رهنمون شد، لذا همان‌گونه که تجربه‌های جهانی در این زمینه نشان می‌دهد، انجام این مهم تنها نمی‌تواند در حوزه مسئولیت‌های مدارس و نظام آموزش و پرورش رسمی کشور باشد. بنابراین لازم است دوره‌های آموزش سواد رسانه‌ای برای شهروندان با استاندارد بالایی ایجاد شود و کل جامعه یعنی نهاد خانواده، مدرسه، نهادهای فرهنگی، اجتماعی و مذهبی با این نوع آموزش درگیر و مشارکت صمیمانه و مسئولانه‌ای را آغاز کنند. لازم به ذکر است که در تحقق این هدف نباید نقش رسانه‌های ارتباط جمعی و دستگاه‌های اطلاع‌رسانی را از نظر دور داشت.

منابع:

- آزاد ارمکی، تقی و غفاری، غلامرضا (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی نسلی در ایران، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- استراوس، آنسلم و کوربین، جولیت (۱۳۸۵). نظریه مبنایی. ترجمه بیوک محمدی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- بشیریه، حسین (۱۳۷۲). انقلاب و بسیج سیاسی. تهران: دانشگاه تهران.
- دادگران، سید محمد (۱۳۷۷). مبانی ارتباطات جمعی، چاپ دوم، انتشارات فیروزه.
- سجادی، عبدالقیوم (۱۳۸۳). درآمدی بر اسلام و جهانی شدن، قم: بوستان قم، چاپ اول.
- عامری، محسن؛ ساده، احسان؛ فاضلی، محمدرضا؛ امینی سابق، زین العابدین (۱۳۹۹). طراحی الگوی مفهومی سواد انقلاب اسلامی برای مدیران دولتی در منظومه فکری حضرت امام خمینی (ره)، مدیریت اسلامی. ۷(۲۸)، ۴۳-۲۰.
- عامری، محسن (۱۳۹۸). سواد انقلابی، قم: انتشارات بدر.
- مؤمنی، پروین (۱۳۸۱). قانون‌گزینی علل و عوامل آن، وکالت، شماره ۵.
- میرجلیلی، حسین (۱۳۸۵). سواد اطلاعاتی نگاهی به تحول مفهوم سواد در عصر اطلاعات، کتاب. ۱۰۹-۱۲۲.

Smith, A. M (1998) Laclau and Mouffe, London: Routledge.